

HALDUN TANER TİYATROSUNDA METİNLERARASI OKUMA

INTERTEXTUAL READING IN HALDUN TANER DRAMA

Metin AKYÜZ*

ÖZET: Okuma, okuryazarlıktan başlayıp evrensel okurluğa kadar gelişim gösteren bir beceridir. Metinlerarasılık da bu beceri düzeylerinden biridir. Metinlerarasılık, her metnin kendinden önceki metinlerle bağının olduğu düşüncesinden doğmuştur. Bir metin içinde yer alan metinlerarası ilişkiler yazar için kurgusal bir özellik, bir yaratım biçimi iken; okur için de bir çözümleme, anlamlandırma biçimidir. Okur, daha önceki okumalarından elde ettiği birikimi yeni okumalarında da kullanarak yazar tarafından oluşturulan metinlerarası kurgunun farkına varmalıdır. Metinlerarası okur, okuma kültürü edinmiş bir okurdur. Bu çalışmada Haldun Taner tiyatrosunda metinlerarası ilişkiler değerlendirilerek metinlerarası okuma örneği sunulacaktır. Haldun Taner, Türk hikâye, deneme ve tiyatrosunun en önemli yazarlarından biridir. Güçlü sanatçı kimliğinin yanında kültür adamı kimliğini de taşıyan Taner, bu özelliğini eserlerine de yansıtmıştır. Onun eserlerinin anlaşılması başka eserlerle olan ilişkilerin farkına varılmasıyla gerçekleşebilir. Taner'in tiyatroları metinlerarası ilişkiler bakımından da anadili öğretiminin önemli bir parçası olarak kullanılabilir.

Anahtar sözcükler: Okuma Eğitimi, Metinlerarasılık, Haldun Taner, Tiyatro Metinleri

ABSTRACT: Reading is a skill that starts with literacy and develops until being a universal reader. Intertextuality is one of these skill levels. Intertextuality arose from the idea that all texts had a relation with previous texts. While the intertextual relations within a text is a fictional characteristic and a way of creativity, it is a way of analysis and explanation for the reader. The reader should be aware of the intertextual plot structure constructed by the author through his own previous reading experiences. Intertextual reader is a reader who has the reading culture. In this study, the intertextual relations in Haldun Taner drama were examined and an intertextual reading sample was presented. Haldun Taner is one of the most important authors of Turkish short story, article and drama. Taner, who is a man of culture in addition to his powerful artistic identity, reflected this characteristic in his works. In order to understand his works, one should be aware of the relationships between his works and the other works. Haldun Taner's plays can be used as an important component of Turkish language teaching because of their intertextual relations.

Keywords: Teaching Reading Skills, Intertextuality, Haldun Taner, Drama

1. GİRİŞ

Okuma, “Sözcüklerin duyu organları yoluyla algılanıp, anlamlandırılması, kavranması ve yorumlanmasına dayanan zihinsel bir etkinliktir” (Sever, 2000). Sever (2000), bu etkinlikleri, iletişim, algılama, öğrenme; bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlu bir gelişim süreci olarak adlandırmaktadır. Okuma ve yazmayla okuma yazma becerilerini başlatan birey anadili eğitiminin katkılarıyla okur olma yolunda mesafe kat eder. “Okuma yazma, salt yazının anlaşılması ya da seslendirilmesi demek değil, okuyan ile yazan arasında bir köprü; insanlıkla ilgili tüm değerlerin korunması ve geliştirilmesi konusunda temel ve yaşamsal bir etkinlik olarak anlaşılmalıdır. Okuma yazma, bilginin toplumsal ve evrensel bir gelişim aracı olarak kullanılmasını gerçekleştiren ve bu yolla daha mutlu ve müreffeh bir dünyayı oluşturmaya yönelik düşünsel bir etkinliktir” (Gönen, 2007). Sever (2007), anadili öğretiminin ulaşmak durumunda olduğu en genel amacın “Okuma kültürü edinmiş, düşünen duyarlı bireyler yetiştirmek” olduğunu vurgulamaktadır.

1.1. Metinlerarasılık

* Okt. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, akuz_m@ibu.edu.tr

Modernist ve post modernist sanatla popüler olan metinlerarasılık, kavram olarak yeni olmasına karşın uygulamaları bakımından sanıldığından da eskidir. Aytaç (1999), metinlerarasılığı bir edebi metnin edebiyat ya da edebiyat dışı metinlerle olan bütün bağları olarak tanımlamaktadır. İlk olarak Bakhtin tarafından “söyleşimcilik” olarak tanımlanan bu kavram Kristeva tarafından metinlerarasılık biçimine dönüştürülmüştür. Metinlerarasılık, söylenen her sözün çoktan söylenmiş olan söz olduğundan hareket eden bir anlayıştır. La Bruyere, insanların yedi bin yıldır var olduklarını ve düşündüklerini belirtmektedir. Dolayısıyla söylenmedik söz kalmamıştır. “Her metin bir metinlerarasıdır; onda farklı düzeylerde az çok tanınabilecek biçimler altında öteki metinler yer alır: Daha önce edinilen ekinden gelen metinler ile etrafımızdaki ekinden gelen metinler. Her metin eski alıntılarının yeni bir örgüsüdür” (Aktulum,2000). Felsefi olarak metinlerarasılık kaçınılmaz bir gerçeklik halini alırken sanatsal yaratının da önemli bir parçası olmuştur. Kristeva metinlerarasılığı edebîliğin vazgeçilmez bir parçası olarak görmektedir. Bu bakış açısı yazarların bilinçli olarak metinlerini başka metinlerle ilişkilendirerek kurgulamaya yönlendirmiştir.

Metinlerarası nitelik taşıyan metinlerde çoğulcu bakış açısı egemen kılınmaktadır. Okur bu çeşitliliği yorumlayarak metnin üretimine katılır. İletileri kabul eden değil, onu yeniden yorumlayan, değerlendiren ve üreten olmasını sağlar. “Bir metinden kendi metnine aktarılan sözceler yeni anlamlar kazanır. Metinlerarasılık yeni bir anlam yaratma işidir” (Aktulum,2000). Metinlerarası kurgu, okurun tek metinde birden fazla metinle iletişim kurmasını sağlamaktadır. Yazarın başlattığı yaratıcılık süreci okurla devam eder.

Her metin her okura göre değildir. Anlama, yazarın kurguladığı dilsel evrenle okurun sahip olduğu hazırbulunuşluk düzeylerinin örtüşmesi durumunda gerçekleşir. Metinlerarası özellikleri taşıyan metin, kurgulanan metnin kurgu özelliklerini çözebilen okura ihtiyaç duymaktadır. Yazar için kurgusal bir özellik, bir yaratım biçimi olan metinlerarasılık; okur için bir çözümleme, anlamlandırma biçimidir. “Okur belleğine yoğun olarak gereksinim duyan metinlerarası okuma ile bir yapının çizgiselliği kesilir, ayrışıklık, kopukluk, metnin yapıcı özelliği olur” (Aktulum,2000). Kristeva bu okur tipini “bilgin okur” olarak adlandırmaktadır: “Metinlerarasının algılanması, yazınsal dilin çözümlenmesi belli bir edinci gerektirir, bu da çok sayıda metin kılıfıyla edinilebilir” (Akt. Aktulum,2000). Metin çeşitliliği gibi okur çeşitliliği de bulunmaktadır. Bu çeşitlilik okuma becerilerinin gelişimine bağlı olarak değişmektedir. Sever (2013), okuma kültürü edinme sürecinin ardışık bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Okuma yazmayla başlayan bu süreç gelişim göstererek sırasıyla okuma alışkanlığı, eleştirel okuma becerisi ve evrensel okuryazarlığa uzanmaktadır. Bu sürecin işleyişini de Karatay (2010) şu şekilde açıklamaktadır: “Okunan metinden anlam çıkarma, okuduğunu kavrama, öğrenme, konuyla ilgili bilgiyi üretme, saklama ve gerektiğinde yeniden kurma okurun metinlerarası ilişkileri algılama, doğru ve etkin işletilebilme becerisine bağlıdır. Bu beceriyi kazanan okur, başka metinlere ilişkin merak duyacak, öğrenme heyecanı ve ilgisi artacağından zamanla okuma alışkanlığı ve zevkini de edinecektir.”

“Metinlerarası okuma, öğrencilerin birbirleriyle bağıntılı eğitim materyali almasını sağlar ve okuduğu metinle daha derin bir bildirişime girerek yorum yapmasına zemin hazırlar. Farklı bakış açılarının oluşmasına, metnin açıklanmasına, iletilerin vurgulanmasına ve kültürel birikimlerin aktarılmasına yardımcı olur”(Ögeyik,2008).

Haldun Taner, gerek öyküleri gerek tiyatro metinleriyle farklı kurguları deneyen bir yazardır. Bu durum Taner’in eserlerinin farklı okuma biçimlerine elverişli olmasını sağlamaktadır. Metinlerarası okuma da bu okuma biçimlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Haldun Taner’in tiyatrolarında metinlerarası okuma gerçekleştirilecektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni ve Yöntemi

Haldun Taner'in tiyatrolarını metinlerarası ilişkiler bakımından incelemeyi amaçlayan bu çalışma, var olan bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçladığından tarama türünde bir araştırmadır. Araştırma, yazılı metinlerin (tiyatro) incelenip belli ulamlar çerçevesinde çözümlenmesini gerektirdiğinden bir nitel araştırma olarak belge inceleme (doküman inceleme) yöntemi ile yürütülmüştür. Belge incelemede çalışmayla ilgili kayıtların ve belgelerin toplanarak belirli bir sistem içinde sınıflandırılıp çözümlenmesi işlemi yapılmaktadır. Bu nedenle bu yöntem, tarihsel ve nitel araştırmalarda öne çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

2.2. Evren ve Örneklem

Haldun Taner tiyatro alanında birçok yapıt ortaya koymuştur. Bu yapıtların bir kısmı kitap haline getirilirken bir kısmı da kitap haline gelmeden çeşitli arşivlerde yer almaktadır. Bu çalışmanın örneklemini Taner'in basılmış 8 kitabı içinde yer alan 11 tiyatro metni oluşturmaktadır: Günün Adamı/ Dışardakiler, Ve Değirmen Dönerdi/ Lütfen Dokunmayın, Fazilet Eczanesi, Eşeğin Gölgesi, Vatan Kurtaran Şaban, Keşanlı Ali Destanı, Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım, Ayı ışığında Şamata.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışmada veriler betimsel çözümleme yoluyla gerçekleştirilecektir. Betimsel çözümleme yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen kavramsal çerçeve veya temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, dikkat çekici yönleri yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da, araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu çalışmada betimsel çözümlemenin temaları, metinlerarasılık ile ilgili kaynaklar taranarak konuyla ilgili uygulama biçimleri belirlenmiştir. İçerik çözümlemesinin ana başlıkları şunlardır: Alıntı, gizli alıntı, anıştırma, yanılsama, basmakalıp söz, anlatı içinde anlatı ve yeniden yazma

3. BULGULAR

3.1. Alıntı:

Metinlerarası ilişkinin en açık biçimidir. Yazar tarafından alıntı olduğu açıkça belirtilmektedir. Yazar, alıntının bir başka yazara ait olduğunu ortaya koyan ayraçlar, italik ve koyu (bold) yazı gibi tipografik unsurlara yer verir.

Taner, Ayı ışığında Şamata adlı oyununda Epkem karakteri aracılığıyla Türk edebiyatından birçok şairin şiirine yer vermektedir:

“EPKEM: Ne demiş Sebâti: ‘ Tok olan cümle cihanı tok sanır. Aç olan âlemde ekmek yok sanır”(Taner, 2006:40).

““EPKEM: Desenize siz de Mehmet Emin Yurdakul’la aynı fikirdesiniz.

SUZAN: Ne demiş Mehmet Emin Yurdakul?

EPKEM: Garbin cebin-i zalimi affetmedim seni. Türküm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi.”(Taner, 2006).

“EPKEM: Ziya Paşa'nın saat için güzel bir tespiti vardır: ‘Sanma ki saat çalar. Bil başına tokmak vurur.’” (Taner, 2006).

“EPKEM: Ne demiş Nef'i ‘Geldimse n'ola ben şûra bezmine ahu. Âdet budur en sonra gelir bezme ekâbir” (Taner, 2006).

Raşit Rıza'nın oynadığı Taş Parçası oyununa da atıfta bulunularak metinlerarası ilişki kurulmuştur.

Edebi olmayan metinlerle de metinlerarasılık yoluyla anlatıma akademik destek sağlanmıştır. Dil sürçmelerinin bilinçaltı ilişkilerinin açıklanmasında Freud'un adı anılarak metne anlamsal destek sağlanmıştır. Aynı durum Marcuse ve Reich isimleri yoluyla da gerçekleştirilmiştir.

Lütfen dokunmayın adlı oyunda da Prut Savaşının en tartışmalı konusu olan Baltacı ile Katarina meselesi ele alınır. Taner, birbirine zıt düşünceleri karşılaştırdığı bu oyunda tarafları desteklemek için tarihçilerin eserlerinden alıntılar yapmaktadır:

“Projeksiyon: İstanbul'da bulunan erbabi devlet ve mukribanı saltanat düşman ordusu bütün bütün imha olunabilecek surete gelmiş iken Rusyalıdan rüşvet alarak sulha rıza verdi deyu azline say eylediler. Tarihi Cevdet, cildi evvel, sayfa 50” (Taner, 1991).

“Projeksiyon: Osmanlı Karargâhında uğuldayan vaveylalardan dolayı Baltacı bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Çünkü harpten hayli kırılmış, yılmış olan yeniçeriler düşman siperlerine titreyerek bakıyorlardı. Kantemir, Osmanlı Tarihi Cilt III, Sayfa 59” (Taner, 1991).

Dışardakiler adlı oyunda da Hz. Muhammet'in sözü onun sıfatı kullanılarak alıntılanmıştır. “YÜMNÜ: Tevekkeli Fahri Kâinat Efendimiz ‘Yardım ettiğin insan ise, şerrinden kork’ buyurmamışlar” (Taner, 1990).

Vatan Kurtaran Şaban adlı oyununda sanat iktidar ilişkisini kabare türü içinde ele alan Taner birçok esere gerek alıntı gerekse eser isimleri anılarak metinlerarası göndermede bulunmaktadır: Safahat, Eşber, Don Kişot, Bozkurtların Uyanışı, Beyaz Zambaklar Ülkesi, Faust, Han-ı Yağma, Madam Butterfly, Godot'yu Beklerken ve Hamlet. Bunun yanında sanat ve fikir dünyamızı etkileyen birçok yazarın da adı geçmektedir.

3.2. Gizli Alıntı (Aşırma):

Kapalı metinlerarasılık da denir. “Bir yazarın tümcelerini kopyalamak, anlatım biçimlerini kullanmak, bir yapıtı her tür yazımsal belirteçten arındırarak sözcüğü sözcüğüne yeniden yazmaktır” (Aktulum, 2000). Alıntının yapıldığı metinle ilgili hiçbir belirtinin olmadığı alıntıdır.

Taner, Keşanlı Ali Destanı'nda Tevfik Fikret'in Tarihi Kadime Zeyl şiirinde yer alan beytini Nuri'nin dilinden yeniden biçimlendirir:

NURİ: İnsanın eski huyu

Kendine hep bir put yapar,

Oldum bittim böyle bu

Kendi yapar, kendi tapar. (Taner, 1998)

Ayışığında Şamata adlı oyunda da isim belirtmeden Muallim Naci ve Âli Efendi den alıntı yaparak metinlerarası ilişki kurulmuştur. “EPKEM: Toplanıp ehli hava her biri bir saz çalar. Çelebi böyle olur bizde konser dediğin. ... Bir dokun bin ah işit şu kase i fağfurdan” (Taner, 2000).

Aşağıda yer alan beyitler de şairlerin adları belirtilmeden oyun karakterlerinden olan Epkem tarafından okunmaktadır. “EPKEM: Canan gide rindan dağıla. Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde? (Taner, 2006). Ziya Paşa

“EPKEM: Akıl deme Ferhat ile Mecnun'a deli. Eylesen halka nazar her biri bir gûna deli” (Taner, 2006). Câfer Çelebi

“EPKEM: Çok hacıların çıkmıştı haçızir-i begalde. (Taner, 2006). Ziya Paşa

“EPKEM: Dünyada sevilmiş ve sevilen nafile bekler. Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler. (Taner, 2006). Yahya Kemal

Epkem ikinci tabloda da şarkı söyleyerek metinlerarası ilişkiler kurmaktadır:

“EPKEM: Samanlıktan kaldıramadım samanı da Zühtü (Taner, 2006).

“EPKEM: Ağlama değmez hayat bu göz yaşlarına... (Taner, 2006).

Keşanlı Ali destanında yazar İlya’da destanı paralelinde bir kurgu oluşturmaktadır. Yazar bir kahraman yaratırken kahraman olmayan Keşanlı Ali’nin meşruluğunu metinlerarası ilişkiler yoluyla bu destanla sağlamıştır. Çoğu yerde de destanın parodisine yer verilmiştir.

“TEMEL: Ali’ye kurşun işler mi hiç.

Ş.POLİS: O da niye?

HİDAYET: Şerbetli ya.

Ş.POLİS: Ne şerbetlisi?

NURİ: Basbayağı şerbetli işte. Anası Hasibe Bacı dini bütün bir kadındı. Mahalleliye muska verir, kurşun döker, büyü yazar; Ali doğduğunda okuyup üflemiş. O gün bu gün Aliye kurşun bıçak işlemez.”(Taner, 1998)

Gazeteci ayağının nasıl sakatlandığını sorduğunda

ALİ: (Boş bulunup) Duttan düşmüştüm küçükken. (Toparlanır.) Ha ayağım, eski bir hikâyedir. Çok kıyasıya bir kavga idi...

SİPSİ: Hani şerbetli idi? NURİ: Anası topuğundan tutup şerbetlemiş. Bir oradan kurşun geçer angut” (Taner, 1998). Bu alıntıda yalnızca topuğundan vurularak ölen destan kahramanı Aşil’e gönderimde bulunmaktadır. İlyada destanının izi Helen adıyla sürdürülür. Projeksiyon: “Truva Muharebesi bilmem neden çıkmış? Eleni adında fingirdek bir kadın yüzünden. Buyurun bakalım, gecekondu efesi Keşanlı Ali ile inşaat kralı ihya onaran karşı karşıya” (Taner, 1998).

Ali’nin haberini Zilha’ya ulaştırmaya çalışan Nuri ile antik tragediyalar habercileri arasında bağ kurulur. “AHSEN: Bu adam Yunan tragediyalarındaki habercinin gecekondu nüshası olsa gerek” (Taner, 1998).

“Saraydan yanlış kız kaçırma” (Taner, 1998). Yansısı ile de Saraydan Kız Kaçırma operasıyla ironik bir ilişki kurulmaktadır.

Dışardakiler oyununda “YÜMNÜ: Çaldımsa da miri malı çaldım...”(Taner, 1990). Sözüyle Şeyh Galip’ten alıntı yapılmaktadır.

Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım adlı oyunda Vicdani Yurdakuler’in basit hayatının akışı içinde yakın dönem Türkiye tarihi anlatılır. Gazeteci, önemli olayları gazete isimlerini anarak özetlemektedir: “GAZETECİNİN SESİ: Tanin, Tasvir, Peyam, Sabah yazıyor beyler. İkdam da var. Otuz Bir Mart Vakasını yazıyor”(Taner, 1992).

3.3. Anıştırma:

Herkes tarafından bilinenin yazarının ve eserinin adı anılmadan alıntılanmasıdır. Alıntının dolaylı biçimi olduğu için okurun belleğine seslenmektedir. Okur tarafından algılanması zor olduğu için okuma güçlükleri doğurur (Aktulum, 2000).

Taner, ...Ve Değirmen Dönerdi oyununda değirmen metaforu etrafında bir kurgu oluşturmuştur. Değirmen metaforuyla Donkişot romanı arasında çağrışımsal bir ilişki kurulmuştur. Bu çağrışım oyun kişilerine verilen isimlerle de pekiştirilmiştir. Oyunun ana karakteri olan Küşat, değişim ve yozlaşmanın yaşandığı dünyada duyguları, düşleri ve sanatıyla bir Donkişot gibidir: “KÜŞAT: Ne vardı gölgemde? SERAP: Hiç. KÜŞAT: Söylesene ne vardı? SERAP: Arkadaki fon. Kanat, selviler ve senin gölgen. KÜŞAT: Ne olmuş? SERAP: Bana Don Kişot’u hatırlattı. KÜŞAT: Don Kişot mu? SERAP: Evet Küşat (İsim benzerliği büsbütün tuhafına gitmiştir.) Bak ismin de çok benziyor. Affet beni. Elimde değil”(Taner,1991).

Namdar Rahmi Karatay’ın meşhur dizesi de şairin ismi anılmadan kullanılmaktadır: “AZAT: ‘İşte geldik gidiyoruz, şen olasin Halep şehri.’ demiş” (Taner,1991).

3.4. Yanılsama (Parodi):

Bir metni başka bir amaçla kullanmak, ona yeni bir anlam yüklemektir. Bir metnin biçimini değiştirmeden konusunu değiştirme ya da biçimini değiştirerek konusunu değiştirmeden yeniden yazma işidir. Parodi, alıntı yapılan yazar ve metne hayranlık ya da alaycı bir tutumdan kaynaklanmaktadır (Aktulum, 2000:).

Vatan Kurtaran Şaban adlı oyunda Taner, sanat iktidar ilişkisine değinirken hem iktidar hem de sanat ve sanatçıların eleştirisine yer vermektedir. Birçok eseri alaycı bir tutumla ele almaktadır. Hamlet ve Godot'yu Beklerken oyunları bu doğrultuda ele alınmıştır.

3.5. Basmakalıp Söz:

Sık sık yinelenen ve yinelendiği için de sıradanlaşan sözcük ya da izlek olarak tanımlanan, herkesin ortak kullanım alanına giren klişelerdir. Klişe bir yinelemedir (Aktulum, 2000:149).

Taner, tiyatrolarında halk kültüründen ve geleneksel Türk tiyatrosundan etkilenmiş ve orada yer alan klişelere eserlerinde sık sık yer vermiştir. Oyunlarında ortaoyununun bitiş kısmının klişe sözlerini kullanarak metinlerarası sağlamıştır.

DERVİŞ: "... İsim İsme, kisip kisbe semt semte benzer. Yalan gerçek vakit geçer. Sakiya sohbet kalmazmış baki. Her ne kadar sürçü lisan ettikse affola...

"EPKEM: Şecaat arz edeyim derken merd kıptı sırkatin söyler. (Taner, 2006).

"HİDAYET: Men çi guyem tamburem çi guyet" (Taner, 2006).

HAKKI: Her politikacının geçmişini ararsan altından Çapanoğlu çıkar. Yenmişe Kuzu, geçmişe mazi" (Taner, 1990)

3.6. Anlatı İçinde Anlatı:

Anlatı içinde anlatı, metinlerarası metinlerde sıkça karşılaşılan bir uygulamadır. Yapıtın konusunu yinelediği gibi onun anlamına daha da açıklık getirir. Yapısal anlamda ise dolantıyı yineler. Kapsanan öykü kapsayan öyküyü özetler biçiminde çağırıştırabilir (Aktulum,2000).

Anlatı içinde anlatı, Taner'in sıkça başvurduğu uygulamalardan birisidir. İlk oyunu olan Günün Adamı'nda bu tekniğe yer verir. Oyunun ilk perdesinde ekonomi profesörüne milletvekilliği teklifi gelir. Aile bireyleri bu tekliften mutlu olurlar ve kabul etmesini isterler. Bunun karşısında ise yardımcısı olan doçent yer alır. Akademik çalışmaların ve bölümün başında olmasının daha doğru olduğunu savunur. İkinci perdede profesör bakan olarak karşımıza çıkar. Bu arada çevresindeki değişimin farkında değildir. Önce aile bireyleri değiştirir ve bakanın imtiyazlarından yararlanmaya başlarlar. Profesörün bütün ilkeleri tek tek çiğnenmeye başlanır. Rüşvet teklifleri gelmeye başlar, bunlar reddedince de tehditler gelmeye başlar. Profesör köşeye sıkışır ve ne yapacağını bilmediği bir anda uykudan uyanır. Yaşananların hepsi profesörün kâbusudur. Hemen telefona sarılır ve milletvekilliği teklifini reddeder. Olaylar düş olarak anlatı içinde anlatı biçiminde kurgulanmıştır.

...Ve Değirmen Dönerdi oyununda da Serapla Küşat'ın üniversite öğrencisiyken oynadıkları oyunun repliklerini söylemeye başlamaları da oyun içinde oyun kurgusunu örneklendirmektedir.

Lütfen Dokunmayın'da doktora öğrencisi Sevgi Prut Savaşı'nı araştırmaktadır. Araştırmalarını sürdürmek için Topkapı Sarayına gelir. Orada ona değişik görüşlere sahip olan Ekmel, Nesip ve Oktay yön vermeye çalışırlar. Prut savaşı için üç farklı bakış açısı sunarlar. İddialarını anlatırken oynamaya başlarlar. Anlatım oyuna dönüşerek oyun içinde oyuna yer verilir. Geçmiş ve yaşanan ana aynı anda yer verilir. Mekân olarak bir müzenin seçilmesi geçmiş ile bugünün bir arada yaşatılmasına olanak sağlamaktadır.

Sersem Kocanaz Kurnaz Karısı'nda ise Ahmet Vefik Paşa'nın Türk tiyatrosuna katkıları anlatılmaktadır. Bir tuluat tiyatrosunun sahibi olan Fasülyeciyan Moliere'in Georges Dandin oyununu çalışmaktadır. Tuluat tiyatrosunun ve oyuncuların yaşadıkları ile Georges Dandin oyunu iç içe oyunlar olarak sürdürülmektedir.

Fazilet Eczanesi oyununda da anlatıcı kullanılarak anlatı içinde anlatı biçemi oluşturulmuştur.

3.7. Yeniden Yazma:

“Yazmak, yeniden yazmaktır. Her yazı işi bir kolaj, yorum ve alıntıdır” (Aktulum,2000:165). Bir yazar başka metinlerden aldığı ayrışık unsurları bir araya getirerek yeni bir yapıt ürettiği için yeniden yazmak anlamına gelmektedir. Yazar, başka yazarlara ait eserleri yeniden yazdığı gibi kendi yapıtını da yeniden yazma sürecine dâhil edebilir. Yazar, düzeltmek, derinleştirmek gibi amaçlarla kendi yapıtlarından birini de yeniden yazabilir.

Eşeğin Gölgesi, ilk olarak filozof Samsatlı Lukianos tarafından kaleme alınmıştır. Daha sonra da zaman içerisinde Thaplas, Wieland, Richard Strauss, Jiri Voskovec, Jan Verich, Karasalova ve Friedrich Dürrenmatt tarafından değişik türlerde yeniden yazılmıştır. (Yüksel, 1986) Bir eşeğin gölgesi yüzünden birbirine giren Abderialıların serüveni anlatılmaktadır. Taner, bu öyküyü alarak geleneksel Türk tiyatrosunun motifleriyle bezeyerek yeniden yazar. Abderialıları, Abdalyalıları dönüştürerek oyuna yeni bir yorum getirir.

Ayıışığında Şamata, Haldun Taner’in farklı türleri deneyerek yeniden yazdığı oyunlar arasında yer almaktadır. 1954 yılında yayınladığı Ayıışığında Çalışkur adlı öyküyü daha sonra Ayıışığında Şamata adıyla oyunlaştırmıştır. Gerek öykü gerekse tiyatro da kendi içinde yeniden yazılma kurgusunu içermektedir. Tiyatroda ilk perdede Çalışkur Apartmanı’nda yaşayanların yaşamlarındaki yolsuzluklara değinilmektedir. Tek perdeyle oyunun sonuçlanmasına seyirciler itiraz edince oyunun ikinci perdede tekrar oynanmasına karar verilir. Ancak bu kez oyun terslenme yoluyla tekrar oynanarak farklı bakış açıları oluşturulmuştur.

Dışardakiler adlı oyunu da Sahib-i Seyf-ü Kalem (Taner,2009) adlı öyküsünden yola çıkılarak yazılmıştır. Darülacezede yaşayan eski bir ittihatçı Yümnü Bey’in (öyküde Miralay Bey) son dönemi anlatılmaktadır. Darülacezede çalışan Semih Yümnü Bey’e yaşama sevinci katmak için yaşadıklarını yazmasını, bir kitaba dönüştürmesini ister. Bu teklif Yümnü Bey’i sevindirir ve canla başla kitabı yazmaya başlar. Yazılan kitap birçok kişiyi rahatsız edici türden olduğu için kitap basılamaz. Semih Yümnü Bey’e kitabını getirerek onu mutlu eder. Yedi sayfalık öykü Dışardakiler’de 80 sayfalık bir oyuna dönüşmektedir.

Serssem Kocanın Kurna Karısı adlı oyun da yeniden yazma yer almaktadır. Moliere’in Georges Dandin adlı oyunu üç kez yazılır. İlki Tanzimat’ın çeviri tiyatro anlayışını yansıtır niteliktedir. İkincisi adaptasyon dönemini, üçüncüsü ise geleneksel Türk tiyatrosuna yönelimleri yansıtmaktadır. Üç perdeden oluşan oyunda Tanzimat itibaren Türk tiyatrosunun geçirdiği evreyi Georges Dandin üzerinden anlatılmaktadır. Oyun sırasıyla şu adlarla oynanır: Kıskaç Herif, Yorgaki Dandini ve Serssem Kocanın Kurnaz Karısı.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Taner, tiyatrolarında metinlerarasılıkla ilgili uygulama biçimlerinin nerdeyse tamamına yer vermiştir. Taner, metinlerarasılığı iki türlü kullanmıştır: İçerik olarak ve biçimsel olarak. İçerik olarak, metinlerinde yer alan metinlerarasılık kültürel çeşitlilik göstermektedir. Yazar, gerek Doğu, gerekse Batı kültürünün önemli eserlerinden yararlanarak metnin konusunu desteklemiştir. Bazı metinlerarasılık özellikleri açıkça gösterilirken bazıları da örtük özellikler taşımaktadır. Açık gönderimler okuru başka metinlerle ve yazarlarla karşılaştırarak yönlendirebilmektedir. Örtük gönderimler ise metnin anlaşılması için belli bir bilgi birikimini gerektirmektedir. Bunlar Kristeva’nın sözünü ettiği bilgin okura gereksinim duyacak metinlerdir. Bu metinleri okuma sürecinde yönlendirmeye ihtiyaç duyulabilir.

Taner’in tiyatrolarında yer alan biçimsel metinlerarasılık, metinlerin kurgusal yapısını belirlemede önem taşımaktadır. Anlatı içinde anlatı, metnin çizgiselliğini bozarak okurun metne çoğulcu bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlamaktadır. Metinlerdeki çoğulcu bakış açısı kolaj tekniğiyle sağlanmıştır. Bu teknik modernist ve postmodernist metinlerde sıkça görülmektedir.

Kolaj tekniği tiyatro metinlerinde diğer metinlere göre daha açık ve anlaşılır bir biçimde uygulanmıştır. Metin oluşturma biçimlerini gösterebilmek adına okuma eğitiminde tiyatro metinlerinden daha çok yararlanılabilir.

KAYNAKLAR

- Aktulum, K. (2000). Metinlerarası İlişkiler. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aytaç, G. (1999). Genel Edebiyat Bilimi. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Alpaslan, G. G. (2007). Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanının ağdaş yorumları. İstanbul: Multilingual.
- Gönen, M. (2007). “ğretim Boyunca Okuma Alışkanlığı”. Okuma Kültürü ve Okullarda Uygulama Sorunları Toplantısı. Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Karatay, H. (2010). “Türkçe Dersi ğretim Araçlarında Yapılandırıcılık: Metinlerarasılık”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 155-178.
- Kıran, Z.- Kıran, A. E. (2007). Yazınsal Okuma Süreçleri (3. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- geyik, M. C. (2008). Metinlerarasılık ve yazın eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2000). Türkçe ğretimi ve tam öğrenme(3. basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2007). “Okuma Kültürü Edindirme Sürecinde Türkçe ğretiminin Sorumluluğu”. Okuma Kültürü ve Okullarda Uygulama Sorunları Toplantısı. Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Sever, S. (2013). ocuk ve Edebiyat(7. basım). İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Taner, H. (1983). Őiřhaneye Yağmur Yağıyordu (2. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1990). Günün Adamı/ Dışardakiler. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Taner, H. (1991). ...Ve Değirmen Dönerdi/ Lütfen Dokunmayın. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1992). Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparırım (2. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1994). Fazilet Eczanesi (2. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1995). Eşeğin Gölgesi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1996). Vatan Kurtaran Şaban (2. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (1998). Keşanlı Ali Destanı (7. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (2006). Ayışığında Şamata (2. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taner, H. (2009). Kızıl Saçlı Amazon (7. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yüksel, A. (1986). Haldun Taner Tiyatrosu. Ankara: Bilgi Yayınevi.